

КУЋА КОЈА ПАМТИ

Плејада заборављених умова чека на своју – и културну, и професионалну, али и људску рехабилитацију и враћање у некада заслугама освојен, па неправдом изгубљен простор, односно Кућу, понекад грубо преотету или разорену. Један од њих је Веселин Чајкановић

Пише
ЛАУРА БАРНА

Поражавајуће је колико смо кроз историју неправедним калкулацијама, лошим проценама и прилагођавањима скрајнули улогу многих наших великана зарад тренутних околности: политичких, политикантских, интересних или неких других, још потпомогнути слабшћу па и полтронством. Плејада заборављених умова чека на своју – и културну, и професионалну али и људску рехабилитацију и враћање у некада заслугама освојен, па неправдом изгубљен простор, односно Кућу, понекад грубо преотету или разорену.

Један од њих је Веселин Чајкановић. Након студија класичних језика на Великој школи у Београду, Чајкановић 1903. одлази на усавршавање у Немачку. У Лајпцигу је студирао класичну византијску и оријенталну филологију, а докторирао у Минхену на античким пословицама код Ота Крузуса и Карла Крумбахера, великих познавалаца византијске и грчке културе. По повратку у Београд, 1907. указом краља Петра Првог примљен је за доцента на Филозофском факултету, а редовни професор постаје 1922. године, радни као шеф катедре за класичну филологију и предавајући староримску књижевност и латински језик, док је на Богословском факултету предавао упоредну историју религије. Исте те године

примљен је и за члана Српске краљевске академије.

Своју научну делатност Веселин Чајкановић базирао је на три важне области: класичну филологију, фолклор и религију и митологију. Полиглот, врсно познавалац класичних језика, старогрчког и латинског, с којих је преводио дела Тацита, Вергилија, Плуларха, Ливија и других, уз обимне стручне коментаре, и живошћу језика чинио их свежим и модерним за свако време. Тим дубинским познавањем и манипулисањем мртвим језицима, и компаративним методом сагледавања и упоређивања са живим језицима, оживеће и предхришћанска веровања, традицију и умотворине нашег народа, као јединствен организам подложен трансформацији, развоју и прилагођавању новом начину живота у датим околностима.

МЕСТО У МЕСТУ Био је активан у више верских и културно-научних удружења и одбора: члан управе Српске књижевне задруге, члан одбора за изградњу Универзитетске библиотеке, члан Задужбине „Никола Чупић“ и Друштва „Свети Сава“, управник Централног каталога књига на Београдском универзитету, које је после Другог светског рата са Филозофског факултета премештено у зграду Универзитетске библиотеке, једно време и управник Државне штампа-

рије. Ерудита каквог би свака нација пожелела.

Главна одредница битисања, из које полази свесмислено, јесте Кућа, истицао је Чајкановић, трагајући за српским митолошким изворницима, предањима, митовима, легендама, веровањима, пословицама, причама и скаскама, не либећи се да прошлост храбро стави у службу будућности. Кућа је, по Чајкановићу, место у месту, сегмент памћења унутар колективног, великог памћења, симболичка основа на којој се граде животи појединца и заједнице, метафора времена и простора, илузорна граница између микрокосмоса и макрокосмоса, између стварности и илузије. Кућа је вера, храм унутар веровања, принцип по ком се испољава и пружа сопство а заузврат потражује универзум који је профилтрирао то сопство. Важна по свим цивилизацијским, културолошким, социолошким, историјским, психолошко-филозофским параметрима, Кућа заузима примарно место и бива полазиште свих животних, па и прозних заплета, уточиште за аутентичне или фиктивне ликове који унутар ње ступају у интеракције, неретко и бизарне, у тревња, преиспитивања, односе: љубав и мржња. Као такви, необуздани и несправљивни ликови – они граде али и разарају. Али, како год, не смемо их заборавити.

Кућа Веселина Чајкановића на Топчидерском брду, снимљено дан пре рушења

ГЛАВНА ОДРЕДНИЦА БИТИСАЊА, ИЗ КОЈЕ ПОЛАЗИ СВЕСМИСЛЕНО, ЈЕСТЕ КУЋА, ИСТИЦАО ЈЕ ЧАЈКАНОВИЋ, ТРАГАЈУЋИ ЗА СРПСКИМ МИТОЛОШКИМ ИЗВОРНИЦИМА, ПРЕДАЊИМА, МИТОВИМА, ЛЕГЕНДАМА, ВЕРОВАЊИМА, ПОСЛОВИЦАМА, ПРИЧАМА И СКАСКАМА, НЕ ЛИБЕЋИ СЕ ДА ПРОШЛОСТ ХРАБРО СТАВИ У СЛУЖБУ БУДУЋНОСТИ

Веселин Чајкановић је био и учесник балканских ратова и Првог светског рата – магијских седам година војевања – и из њих срчаносћу и заслугама износи многа одликовања, од којих су најзначајнији орден *Светије Саве* и француски орден *Легија часлти*, али износи и болести које ће га још тада начети и пратити до краја живота. У Великом рату, на рукама гладних и деморалисаних војника, на смрт оболео од трбушног тифуса, пренет је са Солунског фронта на Крф, одатле у Бизерту, па опорављен назад на Крф, где је поново распоређен у војну јединицу. И већ први наговештај оздрављења враћа му животну снагу од које сместа гради стварност: на Крфу се 1916. године ангажовао као секретар за страну кореспонденцију у Дунавској дивизији, док се у Бизерти придружује ентузијазму и покретачким намерама групе француских и српских добровољаца и реконвалесцената, који бројним културним и друштвеним активностима редукују и реанимирају српске рањенике и инвалиде. Са француским капетаном Албером Орофом, Чајкановић иницира оснивање Штампариие српских

инвалида, како би могли да остваре замисао – покретање и штампање часописа *Найредак*, за који је и сам писао чланке о животу и раду наших избеглица у Африци, али и научне студије у подлистку „Из старих ризница“. Међутим, првенствено му је замисао била да се српски ратни инвалиди обуче типографском занату како би по повратку у своју земљу могли да наставе рад и поврате достојанство животу. Крај рата Чајкановић је дочекао на Крфу – и као услужни преводилац, али и као уредник *Српских новина*.

КУЛТ ПРЕДАКА Окоштаола убеђења и тврде догме с којима се сусретао у животном и радном простору, Чајкановић није побијао испразним и површно сагледавањем ставовима и анализама постојећег стања, већ темељним приступом историји дугог трајања српске религије, чији су се резултати често кочили са ставовима православне цркве. Полазио је од моћи језика – живих и мртвих – и залазио у зачетке и основе старе вере засноване, како је пионирски и смело тврдио – не на хришћанству него на паганизму. Не-

систематичност којом је црква превела очигледне паганске елементе своје вере у – хришћанско, пренебрегавајући, неретко и поништавајући порекло и стварно њихово значење и културну улогу, стварало је, по Чајкановићу, још веће неспоразуме и неразумевања суштинских народних потреба, самим тим и немогућност здравог развоја нације. Једини култ који је задржао своју свежину и аутентичну снагу јесте култ растива, и њега је и православна црква прихватила без много опирања и преименавања. А тај култ истиче безмало антрополошку карактерологију биљака, те их Чајкановић одликује дуализмом: добре и зле, или – срећне и несрећне.

Значајна тема којом се Чајкановић бавио, иако није успео до краја да је разради, јесте и култ предака као основа на којој је заснована наша народна религија, а који је формирао и образлагао постепеним аргументацијама, нарочито у „Студијама из религије и фолклора“, објављених у *Српском етнографском зборнику*, у којима поставља Кућу као средишње место човеково, а човека као спону Доњег и Горњег света. Студија *Неколике обичије појаве у старој српској религији* истиче везу између обичаја, празника, слава и обредних светковина са представом предака. Док се у делу *О српском врховном богу*, објављеном 1941. године, бави упоредним анализама религије Јужних Словена и религија индоевропских народа: првенствено старих Грка и Римљана, али и Келта и Германа, трагајући за српским врховним богом оличеним у ликовима светаца.

Научни метод прикупљања и обједињавања народне оставштине требало је да буде методичан пут којим би се рашчлонила кључна места у старој и расветлиле нејасности у новој вери, и отворио пут генезе и применљивости на садашњост, али су Чајкановића у таквом науку спречила сапалитања и оптужбе, нарочито послератно антемицање, потом као последица тих немалих дешавања – на која није имао утицаја – болест и прерани одлазак.

НЕСТАЛО У РУШЕВИНАМА КУЋЕ Много Чајкановићевих теорија и теза остало је у његовој радној соби у повоју или у идејним замислима, грубо конципираним скицама на измешаним језицима које је равноправно користио: старогрчком, латинском, немачком, енглеском, српском, француском... Срећом, преко дванаест хиљада страница штампаних свезака и преостатак рукописа, бележака с предавања и путописних маргиналија и коментара на време је из његове радне собе пренето у Народну библиотеку, по молби Веселиновог сина Николе Коље Чајкановића, такође уваженог полиглоте и преводиоца; нешто вреднијих свезака склоњено је и у Архив Српске академије наука и уметности. Али, нажалост, много од научникове оставштине и породичних успомена заувек је нестало, односно остало у рушевинама Куће. Али зато – и срушена кућа памти све док јој ми то дамо!

И можда је варљива утеха за њега била, али пред крај живота Чајкановић је смогао снаге да остави последње сведочанство своје и судбине његове породице. Водио је дневник у ком су остала забележена тужна и потресна, сасвим лична дешавања тих четрнаест кобних месеци боловања након прогона са факултета. Дневник неправде, како га је називао, није осуда нити излив гнева, пре је искрен запис стања једног времена – шиканирања тадашње власти, али и зазир околине изазваног страхом од могућег погрома и освете. Али најтеже му је ипак падало што су његови најближи – жена Ружа и деца Марија и Никола – морали да снес тежину исконструисаног греха, њему приписаног, и што су били принуђени да распродају ствари из домаћинства, чак и књиге из кућне библиотеке – како би преживели.

Према Веселину Чајкановићу учињена је историјска неправда у послератном периоду, али не само према њему. И тога се морамо опоменути!